

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk University Journal of Faculty of Letters
Sayı / Number **61**, Aralık / December **2018**, 133-144

**PLATON'UN DÜŞÜNÇESİNDE AHLAKİ DEĞERLERİN
RUHLA OLAN İLİŞKİSİ**

The Relationship between Moral Values and Spirit in Plato's Thought

(Makale Geliş Tarihi: 12. 11. 2018 / Kabul Tarihi: 19. 11. 2018)

Mücella CAN*

Öz

Bu çalışmada Platon'un ahlaki değerlerin ontolojik ve epistemolojik temeli hakkındaki düşünceleri incelenmektedir. Felsefenin en önemli sorunlarından birisi değer sorunudur. Değer, varoluş alanına ait olduğu için var olmayan şeyin değeri olamaz. Değer, öncelikle bir varlığın tespitine dayanır ve ancak sezgi ile kavranabilir. Değerlerin kişisel duygu ve eğilimlerden bağımsız, ne ise o olduklarını söyleyen Sokrates'e göre değerler, nesnel bir varlığa sahiptirler. Aynı düşünceyi büyük bir kararlılıkla savunan Platon da her türlü değer, özellikle ahlaki değerlerin bağımsız ve mutlak olarak doğru veya yanlış olduklarını iddia etmektedir. Platon, etik konusunda hocası Sokrates'in eudaimonist etik anlayışının sürdürücüsü olmuştur. Sokrates'te olduğu gibi Platon'da da insan hayatının nihai hedefi mutluluktur. Platon da insanın erdemli bir hayat sürerek mutluluk denen hedefe ulaşabileceğini söylemektedir. Bu nedenle, Sokrates'in etiğinin özünü koruyarak temel eksikliklerini kapatmak gerektiğine inanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Değer, Mutluluk, Duygu, Sezgi, Erdem.

Abstract

In this study, Plato's thoughts on the ontological and epistemological basis of moral values are examined. One of the most important problems of philosophy is the value problem. Since the value belongs to the field of existence, it cannot have value for what does not exist. Value is primarily based

* Arş. Gör. Dr. Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü; *Res. Assist. Erzurum Technical University, Faculty of Letters, Department of Philosophy, mucella.sakman@erzurum.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3987-2805>*

on the detection of an asset and can only be grasped by intuition. According to Socrates, who says values are values, independent of the personal feelings and tendencies, values have objective being. Plato, who defends the same idea with great determination, claims that all values, especially moral values, are independent and absolute true or false. Plato has been the sustainer of the eudaimonist ethic of Socrates, his teacher. As in Socrates, the ultimate goal of human life in Plato is happiness. Plato says that man can achieve a goal called happiness by leading a virtuous life. Therefore, he believed that it was necessary to close the fundamental deficiencies of Socrates by preserving the essence of its ethics.

Keywords: Morality, Value, Happiness, Emotion, Intuition, Virtue.

I. Giriş

Felsefenin en önemli sorunlarından birisi değer sorunudur. İnsani etkinliklerimizin bütününde ya bir hakikati araştırırız ya bir şeyi değerlendiririz veya bir şeyin yalnızca var oluşunu tespit etmeye çalışırız. Kaldı ki varlığını tespit edemediğimiz herhangi bir şeyin değerinden de söz edemeyiz. Değer, varoluş alanına ait olduğu için var olmayan şeyin değeri olamaz. Değer, öncelikle bir varlığın tespitine dayanır ve ancak sezgi ile kavranabilir. Değerler, sezgi ile kavrandıktan sonra kavramlarla ve önermelerle ifade edilirler (Ülken: 2001: s. 191). Değerler felsefesi ise genel olarak olayları, nesnelere sahip oldukları veya temsil ettikleri 'değerleri' açısından inceleyen felsefi soruşturma alanıdır. Değerlerin doğası ve nesnelere ne tür bir değere sahip oldukları anlamına gelen 'axiology' kavramı, 'değmek' anlamına gelen 'axios' ve 'bilim-söylem' anlamlarına gelen 'logos' kelimelerinin birleşmesi sonucu ortaya çıkmıştır (Audi, 1999: s. 949). Değerler felsefesinin en önemli görevlerinden biri, hazır değer yargılarının temelini veya temelsizliğini göstermek; sonra da genel anlamda insanı olduğu kadar kişiyi de araştıran antropolojiye dayanarak sorunun düğümlendiği noktayı ve tarihsel sonuçlarını ortaya koymak, böylece olan bitenlere etik, estetik, devlet-hukuk felsefesi veya felsefenin başka bir alanı olarak ışık tutmaktır (Kuçuradi, 2013: s. 36).

Tarih boyunca birçok düşünür, insanı insan yapan şeyin, değerle doğrudan ilişkili olmak, değer yaratmak, değer taşıyıcısı veya onun somut anlamda temsil edicisi olmak olduğunu savunur. Değerler üzerine inceleme yapan felsefi soruşturmanın önündeki en önemli sorun, değerlerin nasıl bir yapıya sahip oldukları, yani nesnel mi yoksa öznel mi oldukları sorunudur. Değerlerin kişisel duygu ve eğilimlerden bağımsız, ne ise o olduklarını söyleyen Sokrates'e göre değerler, nesnel bir varlığa sahiptirler. Aynı düşünceyi büyük bir kararlılıkla savunan Platon da her türlü değer, özellikle ahlaki değerlerin bağımsız ve mutlak olarak doğru veya yanlış olduklarını iddia etmektedir. Dolayısıyla o, ahlaki değerler çerçevesinde değerlendirilmesi

gereken ahlaki bir eylem biçiminin de herhangi bir insanın kanısından bağımsız ve mutlak olarak doğru veya yanlış olabileceğini söylemektedir (Arslan, 2013: s. 167).

Presokratik felsefede filozofların felsefi araştırmalarının temelini doğa metafiziği oluşturuyordu. Ancak Sofistler ve Sokrates'ten itibaren insan ve değer problemi önem kazanmıştır. Değer felsefesinin Sokrates'le hatta Sofistlerle başladığını söylemek yanlış olmasa gerektir. Sokrates, “*Atinalıları uyandırıp, hayatın anlamı ve kendileri için gerçekten iyi olan üzerine düşünmeye sevk etmek*” diye ifade edilebilecek bir misyonu üstlenmiş, değerler üzerine düşünüp ahlaki alanda kendine özgü bir takım düşünceler ortaya koymaya çalışmıştır. Hayatın anlamı, neyin gerçekten iyi olduğu, insanın asıl amacının ne olması gerektiği gibi soruların belirlediği genel çerçevede içinde felsefi tartışmalar yaparak moral bir reformu gerçekleştirme çabası içerisinde olan Sokrates, insanlara, ruhlarına özen göstermeleri gerektiğini; (Platon; 2010: s. 132). onların adalet, erdem, bilgelik gibi en iyi bilmeleri gereken konularda derin bir bilgisizlik içinde olduklarını göstermeye çalışıyordu. Etik anlayışının pratik boyutunda, öncelikle insanları “ruhlarına özen göstermeye” çağıran Sokrates, insanın gerçekte ne olduğuna dair açık bir kavrayış içinde bazı şeylerin diğerlerinden çok daha önemli olduğuna inanır. Sokrates, Atinalıları mevcut yaşam biçimleri ve o yaşam biçimlerinin gerekli kıldığı değerlerden uzaklaştırıp, yeni, kalıcı ve üstün değerlerin cisimleştiği doğru bir hayat tarzına yönlentmeye çalışmaktadır. “*İnsana yapılacak en büyük iyiliğin erdem ve beni konuşurken gördüğünüz ahlaki konular üzerine tartışmak, önerilerde bulunmak olduğunu, sorgulanmayan bir yaşamın bir yaşam olmadığını söylesem bana çok az kişi inanır.*” (Platon, 2014: s. 38a). diyen Sokrates, insan hayatının akıl tarafından düzenlenmesi gerektiğini ifade ediyordu.

Ruha gereken özeni göstererek insanı insan yapan şeyin ne olduğunu, ruhun bizatihi kendisini, neyin insan doğasını tamamlayıp gerçekleştireceğini bilmenin önemli olduğunu ifade eden Sokrates, bilgiyi eylemin önüne koyan bir tavrı benimsemiştir (Cevizci, 2010: s. 78). Onun bu tavrının önemli bir sonucu, iyi ya da doğru eylemi garanti eden erdem bilginin olduğu (Platon, 2010: s. 133b) ve mutluluk için sadece erdem yettiği düşüncesinden oluşur. Erdemin Yunanca karşılığı *arete* olup, herhangi bir insanın toplum içerisinde yaşayan bir birey olarak doğru bilgiye sahip olabileme yetisine ulaşması anlamına gelmektedir. *Aretenin* asıl anlamı, İngilizce'deki *virtue* gibi, ister ahlaki mükemmellik ister birine verilen rol ya da işlevin mümkün olan en iyi şekilde yerine getirilmesiyle başarılan mükemmellik anlamında, mükemmellik düşüncesiyle bağlantılıdır. *Areteye* sahip olan kişi, işlevini mükemmel bir şekilde yerine getirecektir. Dersini sınıfta en iyi şekilde öğreten öğretmenin *aretesi* var demektir. İyi aletler üreten demircinin *aretesi* var demektir. İnsanlar, yetenekleri ölçüsünde yapabileceklerinin en iyisini yaptıklarında, insan olmanın ne anlama geldiğinin doğru potansiyelinin farkına vardıklarında erdemli olurlar (Skirbekk-Gilge, 2006: s. 61).

“*Erdem bilgidir*” cümlesi, Sokrates’in tekrar tekrar ortaya koyduğu bir slogan olmuştur. Sokrates’e göre, her tür bilgi erdem değildir, zira herhangi bir zanaata, alana ya da konuya ilişkin bir bilgi, insanı mutluluğa götürmezken, erdem olan bilgi, insanın kendisini gerçekleştirme ve onu mutluluğa götürür (Platon, 2010: s. 134b). Sokrates’e göre, insanın doğasını gerçekleştirmesini ve gerçek amacına ulaşmasını yani mutlu olmasını sağlayan tek bilgi, iyi ve kötüye, neyin gerçekten iyi ve neyin kötü olduğuna ilişkin bilgidir. Tüm insanların doğaları gereği, mutlu olmayı istediklerini ifade eden Sokrates’e göre neyin iyi, neyin kötü olduğuna ilişkin bilgi, zorunlu olarak mutluluğa götüren tek yoldur ve tüm insanlar için kazanılması gereken bir bilgidir. Bilmek ile istemek arasında sıkı bir bağlılık olduğu, insanın iyi düşündüğü, bildiği ve anladığı ölçüde iyi hareket ettiği, ahlaki değerlerimizin bilgilerimizle orantılı olduğunu söyleyen Sokrates için erdem, bir tür bilgidir ve öğrenilebilir durumdadır (Platon, 2013: s. 87). Bir kimse bildiği için değil fakat bilmediği için kötüdür. Kötülük, bilgisizliğin sonucudur (Platon, 2014a: s. 357-358).

Sokrates’in değer verdiği bilgelik türü, argümana, akıl yürütmeye ve sorular sormaya dayanır, önemli biri doğru dedi diye bir şeye inanmaya değil. Sokrates için bilgelik, çok şey bilmek ya da bir şeyi nasıl yapacağını bilmek değildir. Sokrates, bilgelikle neyi bilebileceğimizin sınırlarını da içererek, varoluşumuzun gerçek doğasını anlamayı kastediyordu (Warburton, 2015: s. 14). Sokrates, bilgi arayışının başka her şeyden daha değerli olduğunu ve kişinin sadece bilgiye ulaşarak erdemli olacağını düşünüyordu. Erdemin bilgi olduğunu kabul eden Sokrates’e göre doğru hareket, mantıklı bir önseziye dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Ona göre bütün insanlar iyiyi ister, bu sebeple insanların yaptıkları kötü şeyler onların iyiyi bilmemelerinden kaynaklanmaktadır (Johnston, 2015: s. 20).

Sokrates’e göre insanın doğasını gerçekleştirmesini ve gerçek amacına ulaşmasını sağlayan tek bilgi, iyi ve kötüye, neyin gerçekten iyi ve neyin kötü olduğuna ilişkin bilgidir. Onun sophia ya da phronesis adını verdiği bu bilgi, asıl bilgi ve bilgeliktir. Bu bilgi, insan yaşamının nihai hedefine, gerçek amacına ilişkin bilgidir. Sokrates’te bu amaç basit bir şekilde mutluluk diye tercüme edilen eudaimonia’dır. Sokrates’e göre, tüm insanlar, doğaları gereği, mutlu olmayı istediklerinden ve neyin iyi, neyin kötü olduğuna ilişkin bilgi zorunlulukla mutluluğa götüren tek yoldur. Bu bilgi, tüm insanlar için kazanılması gereken bilgidir. İnsanlarla konuşarak ve onları düşünüp sorgulamaya sevk ederek erdemli olmalarının sağlanabileceğini ifade eden Sokrates, böyle bir yönlendirmeyle insanların doğru eylemde bulunabileceklerini ve sonunda mutlu olacaklarını öne sürmektedir (Skirbekk-Gilge, 2006: s. 81). Sokrates, erdemlerin bilgisine sahip olan insanın zorunlu olarak erdemli olacağına inanır. Erdemli insan ise kendi özüne uygun olarak eylemde bulunan, kendisini belirleyen ya da tanımlayan işlevleri gerçekleştiren biri olarak mutlu insandır (Cevizci, 2010: s. 78).

II. Sofistlere Karşı Platon

Sokrates'in düşüncelerini kendi düşüncelerine temel olarak alan hatta söz konusu düşünceleri birçok konuda kendi görüşlerinin çekirdeği olarak düşünen Platon, değer felsefesine en çok önem veren düşünürdür (Ülken, 2001: s. 186). Platon, idealar kuramını, sadece epistemolojik problemleri çözmek, Sofistlerin bilgi ve değer alanındaki rölativist görüşlerine karşı kesin ve mutlak bilginin mümkün olduğunu göstermek için değil aynı zamanda etik problemlere bir çözüm sunmak, Sofistlerin değer rölativizmine karşı, etik mutlakçılığı savunabilmek için de öne sürmüştü. Platon, Sofistlerin bilgi konusundaki şüpheci görüşlerine karşı ortaya koyduğu argümanın aynısını etik rölativizmi reddetmek için de kullanmaktaydı: Gölgeler dünyasındaki görünüşler nasıl insanı yanıltıyorsa aynı şekilde görünüşlerden ibaret olan değerler dünyası da insanın ahlaki ve estetik anlamda yanılmasına ve doğru eylemde bulunmamasına sebep olmaktadır. Bu nedenle Platon, kişinin gerçek nesnelere onların gölgeleri ve yansımaları arasında bir ayırım yapabilmesini mümkün kılan bilginin, aslında gerçekten iyi hayatın kendisi ile böyle bir hayatın gölgeleri ve yansımaları arasında bir ayırım yapabilmesi için gereken bilgi ile aynı türden bir bilgi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Platon'a göre doğru bilginin sadece görünüşler dünyası ile sınırlanması durumunda bir doğa biliminin olamaması gibi, etik ve estetik değerlerin de tamamen özel kültürlere ilişkin deneyimlerimizle sınırlandırılması sonucunda bir etik biliminden de söz edilemez (Cevizci, 2010: s. 100).

Sofistlerin hem bilgi hem de etik ve estetik değerlere yönelik şüpheci düşünceleri Platon'a bilgi ile ahlak arasındaki yakın ilişkiyi çok daha açık bir şekilde göstermekteydi. İnsanın bütün bilgilerini onun algılarına indirgeyen ve algının da her insana ve her duruma göre değişebilirliğini (Platon, 2014c: s. 160) öne süren Sofistler, bütün bilgilerin göreliliklerine inandıkları için insanların evrensel ahlaki ölçütlere de ulaşabilmelerinin imkânsız olduğunu düşünmekteydiler. Platon, Sofistlerin iddia ettikleri böyle bir etik anlayışa Sokrates'in düşüncelerinden hareketle "erdem bilginin olduğu" teziyle cevap vermektedir. Platon'un bu konudaki cevabı onun ruh anlayışıyla ve erdem teorisiyle doğrudan ilişkilidir. Hatta Platon'un "erdem bilginin olduğu" konusundaki görüşlerinin onun ruh anlayışı ve erdem kuramıyla desteklendiğini söyleyebiliriz.

III. Platon'un Ruh Anlayışı

Platon'a göre insan, bir beden ve bir ruhtan meydana gelmiştir (Platon 2015a: s. 79b). Platon'un ruh anlayışına göre, insan ruhu kendi içinde çatışma halinde olan üç parçadan meydana gelmektedir. Platon'un söz konusu ruh görüşü Devlet adlı diyalogunun ruh ile devlet arasındaki benzerlik üzerinde yoğunlaşan 4. kitabında ele alınmaktadır. Burada bir şeyin başka bir şeye karşı aynı zamanda, aynı bakımdan karşıt olan durum ya da eğilimlere sahip olamayacağını dile getiren ünlü "karşıtlar ilişkisi" ne dayanan argümandan (Platon, 2015b: s. 436-437) yola çıkan Platon, insanların aynı anda sözcümleri su içme ve içmeme gibi zıt istek, eğilim ve faaliyetlere sahip

olmalarının çokça rastlanan bir olgu olmasından dolayı, ruhta bu karşıt eylem ve eğilimlerden sorumlu olan ayrı ayrı bölümlerin olması gerektiği sonucunu çıkarır (Platon, 2015b: s. 437-48). Buna göre, insan ruhunda bir değer ya da amacın bilincinde olma, enine boyuna düşünüp ölçme eylemi söz konusudur ve bu açıkça aklın eylemidir. İkinci olarak, ruhta bir eylem yönelimi vardır; bu da başlangıçta tarafsız olmakla birlikte aklın yönlendirmesi altında bulunan tinin etkinliğini ifade etmektedir. Üçüncü olarak da maddi şeyler için duyulan istek söz konusudur; bu da iştihanın faaliyetini dışa vurur. O, belli bir fizyolojik işlevle ilişkili bedensel ihtiyaçların karşılanmasıyla derinlere kök salmış dürtülerin tatmini yönünde bir arzudan ibarettir (Weber, 1998: s. 62).

Platon'a göre makrokozmos'un minyatürü olan insan, içinde her şeyin belli bir amaçla ve akıl için düzenlenmiş bir bedenle çevrilmiş bir ruhun içerisinde bulunan bir zekâdır. İnsan vücudu, ruhun ahlaki anlamda iyileşmesi, yetkinleşmesi için kurulmuş ve düzenlenmiş bir ıslah ve terbiye evidir. Âlemin ruhunun insanın bedenindeki bir görünümü olan insan ruhu, ölümsüz ve ölümlü bir takım öğeleri içerir. Daha açık bir ifade ile insan ruhu söz konusu ölümlü ve ölümsüz öğeleri birbirine bağlar, onların birbirlerine bağlandığı zemini oluşturur. Ölümsüz öğe, zekâ yahut akıldır. Esas itibarıyla beden hayatına bağlı olduğu için ölümlü olan öğe, organik iştihalardır (Eflatun, 1989: s. 101). Tam anlamıyla ruhu ve onun bireyselliğini oluşturan bu iki öğe arasındaki bağ, irade, enerji, cesarettir. Zekâ işlevine sahip olan ruh, insanın üzerinde en fazla etkili olan parçadır. Tanrı, o parçayı her bir insana yüce bir hak gibi vermiştir. Ruhun bu bölümü ya da parçası insan vücudunun tepe noktasında birleşmiş olup, insanları yeryüzünden göklerdeki soydaşlarına doğru yükselten ilkedir. Çünkü insanlar, Platon'a göre, toprağın değil göğün bitkileridirler. Tanrı, insanın başı ile kökünü, ruhun önce meydana getirildiği yere asmış, böylece bütün vücudunu göğe doğru yükseltmiştir. Onun için, bir insan kendini bütünüyle tutkularına, isteklerine verir, bütün gücüyle onları doyurmağa uğraşırsa bütün düşünceleri ister istemez ölümlü olur, kendisinde mümkün olduğu kadar ölümlü taraftan başka bir şey kalmaz, çünkü yalnız o tarafını geliştirmiştir. Ama bir insan kendini sırf bilgi uğruna, gerçek bilgeliğe verir, yetileri arasında en çok, ölümsüz, yüce şeyleri düşünmek yetisini geliştirir, hakikate ulaşmayı başarır, insanoğlunun ölümsüzlüğe karışmasına imkân olduğu ölçüde, kendisinin de bu ölümsüzlüğe ermesine hiçbir engel kalmaz. Bu insan, her zaman kendisindeki yüce tarafı dikkatle koruduğu ve onu iyi bir halde bulundurduğundan yüce bir mutluluğa ulaşır. Zaten herhangi bir şeyi dikkatle korumanın tek bir yolu vardır. O da onu kendine özgü olan gıdalarla, hareketlerle beslemektir (Eflatun, 1989: s. 90c). Ruhun zekâ işlevine sahip olan parçasının ölümsüzlüğü; 1) her türlü bozulmayı imkânsız kılan basitliğinin, 2) yaratıcının iyiliğinin, 3) bizzat hayatın ilkesi olması ve varlıktan yokluğa geçişin imkânsız olmasının sonucudur. Bir başka açıdan, ruhun zekâ işlevine sahip olan bölümünün ölümsüzlüğünü kanıtlayan şey, doğrudan doğruya akledilebilir-anlaşılır dünyayla ilişkiye gelmek üzere filozofun, bedenden ve bedenine bağlarından kurtulmak için duyduğu istektir. Her zaman ve her yerde, hayatın ölümü ve ölümün yeni bir hayatı doğurmasıdır. İdealar âlemini ha-

tırlamayla kanıtlanan ruhun önceden varlığıdır. Platon'un ifadesiyle ruh, ölümsüz olduğu için birçok defa doğmuş ve hem burada hem diğer yaşamda her şeyi görüp öğrenmiştir. Bu nedenle erdem ya da başka bir şeye yönelik bir şeyi daha önceden gördüğü için hatırlayabilir (Platon, 2013: 81c).

Yukarıda yapmış olduğumuz açıklamalardan da anlaşılacağı gibi Platon'a göre ruhun akıl, tin ve iştiha gibi üç bölümü söz konusudur. Bu bölümlerden özellikle akıl ile iştiha karşıt eylem ve yönelimleri ifade etmektedir. Platon, ruhun en yüksek ve üstün parçası olan akılı, bireyin daha büyük veya bütünsel iyiliğini gözetmesi bakımından iştihayla karşı karşıya getirir. Onun başlangıçta ruhun ölçüp biçen, hesap yapan, enine boyuna düşünen parçası olarak tanımladığı aklın işlevi, "daha iyi ya da kötü olanı", bir bütün olarak ruhun iyiliğini gözetecek şekilde hesaplamaktır. Bu iki parça birlikte alındığı zaman, insandaki bitip tükenmez çatışmayı veya gerilimi ifade eder. Buradan hareketle, insanın kendisini bu dünyaya, maddeye yönelten bir parçası olduğu gibi, onu maneviyata, idealar dünyasını düşünmeye yönelten bir parçası da vardır. Bedenimizin diğer parçalarından farklı olan ruh, ebedi dünyaya yani idealar dünyasına aittir. İdealar dünyasına ait olan bu ruh, Formların ya da başka bir ifadeyle İdeaların bilgisine sahiptir (Solomon-Higgins, 2013: s. 82).

IV. Platon'un Etiğinde Erdem ve Mutluluk

Platon, etik konusunda hocası Sokrates'in eudaimonist etik anlayışının sürdürücüsü olmuştur. Sokrates'te olduğu gibi Platon'da da insan hayatının nihai hedefi mutluluktur. Platon da insanın erdemli bir hayat sürerek mutluluk denen hedefe ulaşabileceğini söylemektedir. Bu nedenle, Sokrates'in etiğinin özünü koruyarak temel eksikliklerini kapatmak gerektiğine inanmıştır. Platon, Sokrates'in etiğinin öncelikle bir ahlak metafiziği ve epistemolojisine (Reeve, 2006: s. 265), ikinci olarak motivasyon kuramına ya da ahlak psikolojisine gereksinim duyduğu kanaatindedir. O, Sokrates'in erdem etiğinin nihayet, bir toplumsal ya da siyasal boyutla tamamlanmasının gerekli olduğu, siyasetin esas olarak ahlakın bir türevi olduğu düşüncesine ulaşmıştır (Price, 2005: s. 364). Sokrates, öznel kanaatlerin ifadeleri olarak ahlaki inançların sadece uzlaşım ile ilgili olduklarını, insandan bağımsız değerler bulunmadığını söyleyen Sofistlere karşı, ahlaki doğruların nesnel ve evrensel olduklarını öne sürmekteydi. Platon, Sokrates'in söz konusu tezini ahlaki doğruların kendileriyle ilgili olduğu değerlerin, değişmez özler olarak idealara karşılık geldiğini ileri sürmüştür. Buna göre o, akıl yoluyla kavranabilir bir İyi İdeası, Adalet İdeası, Cesaret İdeası benzeri kalıcı ve nesnel değerlerin bulunduğunu öne sürmekteydi. Platon, bununla da kalmayıp bireylerin söz konusu İdeaları eylemlerinde görünür kılmaya, hayata geçirmeye çalıştıklarını veya taklit ettiklerini savunmuştur. Kalıcı ve nesnel değerlerin neliği hakkında kuramsal sorular sorup, o soruları akıl zemininde cevaplamaya çalışan Platon, ahlaksal buyruk ve taleplerin niteliği ve anlamını nesnelere göre temellendirmeye çalışmaktadır. Nesnelere düzeninin arkasında idealar dünyasının olduğunu iddia eden Platon, ahlaki değerleri ve erdemleri ontolojik olarak idealar dünyasına

dayandırıp insan ruhunda temellendirme yoluna gitmiştir (Herald, 1997: s. 335). Böylece Platon ahlak yargılarının, öznel kanaatlerin, kişisel duyguların dışavurumu olmak yerine, İdealarla veya nesnel moral olgularla ilgili hakikatlerin ifadesi olduğunu öne sürmüştür (Dummett, 1978: s. 147).

Platon, ahlak metafiziğine uygun düşen bir epistemolojiyle, insanların nesnel değer ya da etik ideaları bilebileceklerini iddia etmiştir. Bu çerçevede bakıldığı zaman, bir insanın adil olduğunu söylemek, Adalet İdeasına uygun yaşayan, onu kendi yaşantısında göstermek için çaba sarfeden bir insana bir özellik atfetmek anlamına gelir. Bu, onun Adalet İdeasına uygun olarak yönetilen bir ruha sahip olma özelliğini yüklemekten başka bir şey değildir. Buna göre, adil, bilge, cesur, ölçülü benzeri etik terimler, önce İdealarda sonra da insanda temellenen, zihinden bağımsız ve gerçek özelliklere gönderme yaptıkları için, bu terimlerin geçtiği ahlak yargıları nesnel bir doğruluk değerine sahip olur.

Üç parçalı ruh anlayışına sahip olan Platon, içsel çatışmayı insan varoluşuyla ilgili en temel olgu ve insanın kişiliğini açıklayacak en önemli fenomen olarak görmüştü. Bu çerçevede, ruhun sadece akli veya rasyonel bir parçasının değil, akıl dışı bir parçasının da olduğunu kabul etmektedir. Dolayısıyla Platon, erdemlere ilişkin yaptığı açıklamalarda, Sokrates'in yorumu gibi sadece bilişsel bir yorumla yetinmemektedir. Ruhun parçaları üzerinden gerçekleşecek, ontolojik bir yoruma geçmiştir. Ruhun parçaları üç tanedir: İştihya, öfkelenen parça veya tin ya da gönül ve akıl. Platon, bunlardan nefis ya da iştihanın, iyiden bağımsız isteklerin, ruhun bütününe veya parçalarından birinin iyiliğine hizmet etmeyen isteklerin yeri olduğunu dile getirmektedir. Oysa tin ya da öfkelenen parça, istek ve arzuların bulunduğu yer olmak durumundadır. Buna karşılık akıl veya ruhun akıllı parçasının iyiye bütünüyle bağımlı istek ve arzuların bulunduğu yer olduğu söylenebilir. Ruhun iştihya denilen parçası bireyi, adeta bir hayvan gibi su içmeye, temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelten, onu bu nedenle sağa sola çeken dürtülerden oluşmaktadır (Platon, 2012: s. 782e).

Platon, ruhun en yüksek ve üstün parçası olan akli, bireyin daha büyük veya bütünsel iyiliğini gözetmesi bakımından iştihayla karşı karşıya getirir. Platon'un ruhun ölçüp biçen, hesap yapan ve düşünen parçası olarak tanımladığı (Platon, 2015b: s. 439-440) aklın işlevi, daha iyi ya da daha kötü olanı, bir bütün olarak ruhun iyiliğini gözetecek şekilde bilip hesaplamaktır. Ruhun üçüncü parçası, akıl ile iştihaya aracılık eden öge olarak, tin ya da gönüldür. Platon, ruhun bu parçasını insanda öfke duyan parça olarak tanımlamaktadır (Platon, 2015b: 439-440). Platon, tutkular ve duyguların yer aldığı bu parçanın akıldan yoksun bazı hayvanlarda ve henüz akıl yürütemeyen çocuklarda da bulunduğunu ifade etmektedir.

Platon'a göre ruhun üç parçasının her birine özgü istek ve arzularının var olması gibi yönetim biçimlerinin de bulunduğu bir gerçektir. Bunlardan iştihanın "hazzı ile en büyük aşkı çıkar ve kazanç", tinin "aşkı ve hazzı şan şeref elde etme, zaferler kazanma" üzerinde yoğunlaştığı yerde, "aklın en büyük hazzının hakikati öğ-

renmek, en büyük aşkın da bilgelik” (Platon, 2015b: 581) olduğu söylenebilir. Bu nedenle farklı ruhların farklı parçalar tarafından yönetilmesinden veya farklı ruhlarda farklı parçaların egemen olmasından dolayı, üç tip insan ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi bilgelik sever, hakikat aşkıyla yanıp tutuşan düşünen insan, ikincisi zafer peşinden koşan ünsever insan ve sonuncusu, dünya malının büyüüne kapılmış para sever insandır (Paksüt: 1982: s. 238). Başka bir ifade ile ruhun egemen olan parçasına bağlı olarak ortaya çıkan insan tipleri filozof, timokrat, oligark ya da tirandır.

Erdemli bir yaşamın ve mutluluğun imkânını ortaya koyabilmek için ruhun doğru ve yanlış yönetilmesi arasında ayırım yapan Platon’a göre akıl, işini yaparsa bu doğru bir yönetim olur. Bunun aksine, akıl devre dışı kalıp ruhu veya akli iştiha ya da öfkelenen parça yönetirse, söz konusu yönetim yanlış ya da uygunsuz bir yönetim olur. Platon, öncelikle aklın, doğru yönetime karşılık gelen yönetiminin kaynağını ontolojik olarak da temellendirmektedir. Akıl, yönetme hakkını hiyerarşik varlık görüşü çerçevesinde, daha yüksekte olanın varlık, güç ve değer bakımından üstünlüğünü kabul eden, nedenselliğin yukarıdan aşağıya doğru olduğunu savunan Platon’da, gücünden ve bilgisinden alır (Cevizci, 1014: s. 158).

Platon, aklın doğru yönetiminin, insanı önce erdemli sonra da bütünüyle gerçekleştirmiş iyi bir hayata götüreceğini ileri sürmektedir. Nitekim o, aklın yönetiminin en adil, en iyi yönetim, filozofun hayatının da olabilecek en iyi hayat olduğunu ifade etmektedir (Platon, 2015b: 583).

Platon’a göre bir kimsenin akli ruhun bütünsel iyiliğini gözeterek şekilde egemen olup, diğer parçaları bütünlüklü insan hedefini gözeterek yönetirse o insan bilge insandır. Aynı insan, tinsel parçası ya da gönlü akılla işbirliği yaptığı, onun neden korkulup neden korkulmayacağıyla ilgili kanaatlerine dayanarak, insanın birliğini ve bütünlüğünü korumaya çalıştığı için cesurdur (Platon, 2011: 199d). Onun ölçülülüğü ise madde, para ve mal mülke yönelmede aşırıya kaçmamaktan, maddi istek ve arzuları karşılarken ölçülü olmaktan meydana gelir. En temel erdem olan adalet ise, neyin yönetip neyin itaat etmesi gerektiği sorusuna cevaben oluşturulmuş, ahenkli karşılıklı ilişkilere bağlıdır. Söz konusu genel psikolojik ahenk olarak adalet, her bir parçanın kendi yerinde durup, kendi görevini yapması olarak tanımlanır. Bu da Platon’a göre insanı mutluluğa götürecektir ve ontolojik olarak insan ruhunda temellenen dört temel erdemle sırasıyla cesaret, bilgelik, ölçülülük ve adaletten meydana geldiği anlamına gelir.

V. Sonuç

İnsan doğasının psikolojik bir analizini yapan Platon’un insanı çok çeşitli işlevleri bir denge ve ahenk içine sokulması gereken bir organizma olarak kabul ettiği söylenebilir. İnsan denilen organizmanın bir denge ve ahenk içerisinde olması gerektiğini öne süren Platon, tıp ile etik arasında bir benzerlik ilişkisi kurmuştur. Söz konusu benzerlik ilişkisine göre, beden iyi ya da sağlıklı olduğu zaman, onun bütün

parçaları veya organları arasında tam bir ahenk vardır. Bedenin iyiliği sağlık, bütünsel insan varlığının iyiliği de mutluluktur. İyi ya da adil veya mutlu insan, tıpkı bir hekim gibi organizma ya da ruhun parçalarını uyumlu bir işbirliğini hayata geçirecek şekilde organize edebilen, psikolojik bir ahenge erişmiş insandır.

Platon'a göre insanın erdemini ya da erdemlerini tanımak için, onun doğasını ve kendine uygun görevlerini tanımak gerekir. Örneğin, devlette üç takım insan vardır: İşçiler-sanatçılar devleti besler ve yaşamasını sağlar; savaşçılar devleti savunur; yöneticiler devleti yönetir. İyi düzenlenmiş bir devlet, ancak işbölümüne benzer bir kuramın uygulanmasıyla mümkün olur. Her yurttaş, doğanın kendisine önceden çizdiği görevini bu sınırların dışına çıkmaksızın yerine getirecektir (Akarsu, 1982: s. 90). Bu üç göreve karşılık olan üç erdem bulunmaktadır: bilgelik, cesaret ve ölçülülük. Dördüncü bir erdem de adalettir. Adalet, devletin çeşitli bölümlerinin iyi bir uzlaşması ve uyumluluğundan başka bir şey değildir. Adalet böylece en yetkin erdemdir ve her şeyin, bütün başka şeylerin düzenleyicisidir. Bütün erdemler doğal bir yatkınlık olarak insanda bulunmaktadır ama adalet, insanın genel doğasında bulunan bir yatkınlık olduğu gibi, bireylere ve bireylerin mizaçlarına göre değişen bir yatkınlıktır aynı zamanda.

Platon'a göre ahlaklılık ile toplum ve başkaları için kaygılanma arasında yakın bir ilişki vardır (Irwin, 2007: s. 112). Bu çerçevede hayatında dört erdemi de yaşanılır kılan ve dolayısıyla manevi bir ahengi gerçekleştiren, yani mağaradan dışarı çıkabilen insan sayısı çok azdır. İnsanların büyük çoğunluğu, hayatına erdemleri egemen kılamamış, sözde değerlerin peşinde koşmakta ve iştiha tarafından yönlendirilmektedirler. Hayatlarını iştihanın yönetimi altında tüketen insanlarda, ahlaki edep ve utanç duygusu bütünüyle körelmiş olup, onlar bir eylemi sadece arzulan hedefleri, istenen amaçları sağladığı ölçüde ahlaki ve değerli bir eylem olarak nitelerler.

İnsanların büyük çoğunluğu filozof olmasa bile dengeli, ölçülü ve iyi düzenlenmiş bir hayat sürebilme yetisine sahiptirler. Böyle bir yetinin fiili olarak gerçekleşebilmesi ancak filozofların yönettiği adil bir politik düzende verilecek sağlam bir eğitimle mümkündür.

Kaynakça

- Akarsu, B. (1982). *Ahlak Öğretileri*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Arslan, A. (2013). *Felsefeye Giriş*, Ankara: Adres Yayınları.
- Audi, R. (1999). *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Price, A. W. (2005). "Plato: Ethics and Politics", *Routledge History of Philosophy, vol 1. From the Beginning to Plato* (ed. by C. C. W Taylor), New York: Routledge.

- Reeve, C. D. C. (2006). *Philosopher-Kings: The Argument of Plato's Republic*, Cambridge: Hackett Publishing Company.
- Cevizci, A. (2014). *Etik-Ahlak Felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Say Yayınları.
- Delius, H. (1997). *'Etik' Günümüzde Felsefe Disiplinleri* (Çev. Doğan Özlem). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Dummett, M. (1978). *Truth and Other Enigmas*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Eflatun, (1989). *Timaios*, (Çev. Erol Güney- Lütfi Ay). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Skirbekk, G-Gilge, N. (2006). *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi* (Çev. E. Akbaş-Ş. Mutlu). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Derek, J. (2015). *Felsefenin Kısa Tarihi* (Çev. Burcu Yalçınkaya). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kuçuradi, İ. (2013). *İnsan ve Değerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Paksüt, F. (1982). *Platon ve Platon Sonrası*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Platon, (2010). *Alkibiades I-II* (Çev. Furkan Akderin) İstanbul: Say Yayınları.
- Platon, (2014). *Sokrates'in Savunması* (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon, (2013). *Menon* (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon, (2014). *Protagoras*, (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon, (2014). *Theaitetos* (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon, (2015). *Phaidon* (Çev. Furkan Akderin). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2015). *Devlet*. Furkan Akderin (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2012). *Yasalar*. C. Şentuna- S. Babür (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Platon. (2011). *Lakhes*. Furkan Akderin (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Solomon, R.C.-Higgins, K.M. (2013). *Felsefenin Kısa Tarihi* (Çev. Mustafa Topal). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Irwin, T. (2007). *The Development of Ethics, vol. I, From Socrates to the Reformation*, Oxford: Oxford University Press.
- Ülken, H. Z. (2001). *Bilgi ve Değer* İstanbul: Ülken Yayınları.

Warburton, N. (2015). *Felsefenin Kısa Tarihi* (Çev. Güçlü Ateşoğlu). İstanbul: Alfa/ Felsefe.

Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi* (Çev. H. Vehbi Eralp). İstanbul: Sosyal Yayınlar.